

Fataburen

1983

SAKÖRD/SPECIALBENAMNING *

REALNR

REALNR

TILLV-TID

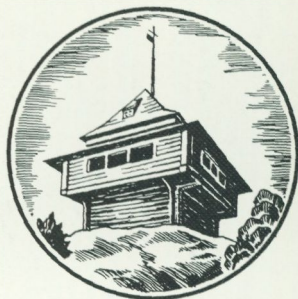

BETSPADE
DIKESSPADE
DIKESSPADE
DIKESSPADE
DIKESSPADE
DIKESSPADE
DIKESSPADE
KILSPADE
SAPPÖRSPADE
SCHAKTSPADE
SKOGSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TACKDIKESSPADE
TACKDIKESSPADE
TACKDIKESSPADE
TACKDIKESSPADE

243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
241	210	1898 FÖRE
241	210	1898 FÖRE
241	412	
241	412	1869 FÖRE
241	412	1869 FÖRE
241	412	1869 FÖRE
412		1869 FÖRE
241	412	1869 FÖRE
241	412	1869 FÖRE
245		
245		
244		
241		
241		
241		
241		
241		
241		
314		
412		
241		
245		
244		
244		
244		
244		
244		
244		
244		
244		
244		
247		
247		
244		
241		
244	241	1869 FÖRE
244	241	1860-T
244	314	1896 FÖRE
244	412	1895 FÖRE
244	241	1895 FÖRE
244		1869 FÖRE
247		1869 FÖRE
247		1869 FÖRE
244		1869
241		1869

Fataburen

1983

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Arne Biörnstad
Redaktionssekreterare: Berit Nordin

Summaries translated into English by
John Hogg

Omslagsarrangemang: Håkan Lindström
Om inte annat anges tillhör bildmaterialet Nordiska museet
© Nordiska museet och respektive artikelförfattare
Tryckt hos Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1983
ISSN 0348-971X

Nordiska museets principer för föremålsinsamling genom 100 år

Sam Owen Jansson

Det första kvartseket

I den återblick på museets 25 första år som Artur Hazelius publicerar i Meddelanden från Nordiska museet 1898 (utgavs först 1900) redovisar han kortfattat sina bevekelsegrunder, när han 1872 grep sig an det insamlingsarbete, som skulle komma att leda till hans originella museiskapelse. Han ville åt forskningen rädda "det bräckliga material, som är egnadt att sprida ljus öfver vårt folks lif under de senast förflutna århundradena, och hvilket material, om det icke tillvaratoges, kanske efter några årtionden vore hemfallet åt förgängelse".

Vill man bilda sig en mera konkret uppfattning om Hazelius intentioner, bör man gå till "Några anvisningar vid samlandet af folkdräkter och bohag m.m.", ett tvåsidigt kvartblad som han lät trycka samma år för att utdela till de personer han mötte under insamlingsresorna och värvade som medhjälpare, "skaffare" som de kallades. Dessa anvisningar blev omtryckta i mars 1873 i "Skandinavisk-etnografisk samling i hufvudstaden", en liten propagandaskrift i almanacksformat som dessutom innehåller en förteckning över redan emottagna föremåls gåvor och avtryck av två tidningsartiklar om hans företag.

Anvisningarna är uppdelade i 15 punkter. Punkterna 1–6 gäller folkdräkter. Man observerar särskilt hans önskan, att varje plagg bör vara alldeles felfritt och ha ett fullkomligt nytt utseende; om några dräktplagg inte kan erhållas i nytt eller fullgott skick, vill Hazelius att fullt trogna kopior sys upp efter de äldsta tillgängliga mönster. I ett samtida brev till brukspatron Gustaf Ekman, som är tryckt i Fataburen 1915,

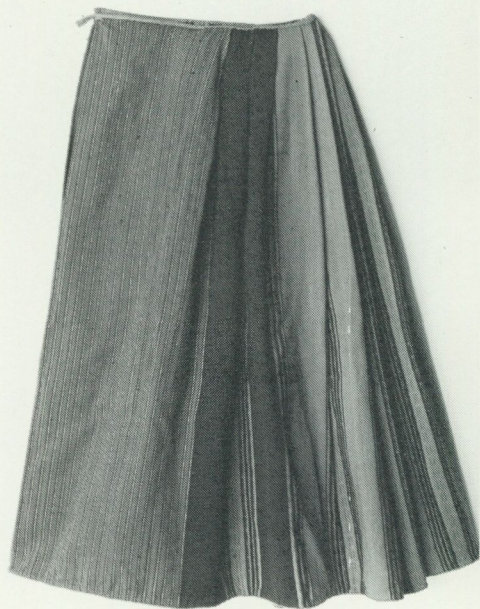
uttalar Hazelius också sin glädje över att han från Nordmarks härad just fått fyra "alldeles fullständiga för ändamålet nygjorda dräkter".

Punkterna 7–9 handlar om "bohag m.m." och förtjänar att anföras in extenso:

"Med afseende på dessa önskas:

7. att erhålla husgeråd och andra saker, som äro af gammal eller egen form, såsom kistor; skrin, dosor; skålar af olika slag, kannor, fat, trätallrikar; skedar, knifvar; gamla ler- och tennkärl; dryckeshorn, stänkor, välkomnor,

Inv nr 1 fick en yllekjol som Artur Hazelius köpte i Stora Tuna i Dalarna den 29 juli 1872.

I februari 1873 avsände handlanden Henrik Söderman, Töcksfors i Värmland, ett stort antal dräktplagg hörande till Nordmarksdräkten nygjorda i Östervallskogs socken på beställning av Hazelius. De användes bl a för de här avbildade dräktfigurerna.

bågar; i trä utskurna spinn- och väfredskap; brödstampar, ostprässar; kryddkvarnar, kaffvelbräden; selbågar af horn eller trä; gamla lås; alnmått och besman; vidare budkaflar, byakistor, byatrummor, karfstockar, runstafvar; gamla vapen af sten, trä eller järn; lurar, vallhorn, pipor och harpor af olika former; väfnader och broderier; gamla taflor och lyckönskingsverser och mångfaldiga likartade saker;¹

8. att af dylika saker, om de äro egendomliga och fås för billigt pris, gärna flere exemplar tagas äfven ifrån en och samma socken, hvilket särskildt gäller om sådana föremål, som äro försedda med träsnideri, målningar eller inskrifter;
9. att i fråga om synnerligen märkliga bohag, som fordra större utrymme, såsom sängar, skåp, bord, stolar m.m., äfvensom jordbruksredskap o.d., underrättelse meddelas under-teknad om deras beskaffenhet och det för dem fordrade priset."

¹ I olika bygder förekomma ofta mycket olika bohag, hvilka alla naturligtvis icke här kunna uppräknas.

Punkterna 10–15 ger bla bestämda förhållningsorder till skaffarna beträffande föremålsens dokumentation (en då för tiden ännu icke uppfunnen term för uppgifter om det förvärvade föremålets ursprungsort och ägare, användning (nu eller tidigare) och därmed förknippade plägseder, dess gängse benämning och de med det individuella föremålet eventuellt förbundna historiska eller personhistoriska omständigheter av intresse). Vidare ber Hazelius att få uppgifter om folklynnnet och fotografier av folktyper till ledning för konstnären "vid bildernas anordning" (han hade redan engagerat bildhuggaren C A Söderman, som hade haft stor framgång med sina dräktfigurer på den svenska avdelningen vid världsutställningen i Paris 1867).

Av uppräknningen i de citerade anvisningarna framgår utan vidare, att insamlingsarbetet i första hand tar sikte på det materiella kulturarv som ännu är bevarat hos bondeklassen men numera ringaktat och på väg att förintas. Och därvidlag spelar bygdedräkterna en spektakulär roll, också när bohagsföremålen förvandlas till

en skådesamling: till en början blev de närmast accessoarer till Södermans påklädda figurer. När Claes Lundin den 26 nov 1872 publicerar sitt reportage om det blivande museet i Stockholms Dagblad och Nya Dagligt Allehanda, rubricerar han det också "Samling af svenska folkdräkter". Utan denna rubrik avtrycker Hazelius artikeln i "Skandinavisk-etnografisk samling i hufvudstaden". Hans visioner av den framtida gestaltningen av museet hade redan börjat vidgas i olika riktningar.

När han blickar tillbaka på museets första kvartsekel i den inledningsvis anförda framställningen, betraktar han alltfört dess allmogeavdelning som den centrala men säger om de första åren (s 274):

Men snart fann jag det nödvändigt att vidga planen och rycka inom den samma äfven andra samhällsklasser än bondens. Jag såg, att också på dessa andra områden ofantligt mycket var försummadt samt att också här ofantligt mycket kunde göras. Främst gälde det handverkarna och skråtiden, så de högre stånden, och redan under museets första år lades grunden till dessa afdelningar. Nästa steg gälde grannfolken. Öfvertygad, att det för oss skulle blifva i hög grad lärorikt att synnerligen med afseende på allmogen få tillfälle till jämförelser med förhållandena hos våra stamförvandter, sökte jag, i den mån omständigheterna sådant tillåto, med samlingarna förena föremål från närgränsande land, och i främsta rummet från Finland, Norge, Danmark och Island. Till och med den rent historiska afdelningen räknar sin begynnelse från de tidigare åren af museets tillvaro.

I omedelbar anslutning härtill påpekar Hazelius, att ändamålsparagrafen i museets första stadgar av år 1880 har fått sin avfattning i överensstämmelse med dessa riktlinjer:

Nordiska museet — — — skall vara ett hem för minnen, framför alt ur svenska folkets lif, men äfven ur andra folks, som med det svenska äro befryndade. Det skall omfatta alla klasser, således icke endast allmogen, utan också medelklassen och de högre stånden. Och då dess syfte skall vara att på samma gång gagna vetenskapen samt väcka och nära fosterlandskänslan, skall det också upptaga och vårda minnen af svenska

män och kvinnor, som i olika riktningar främjat fosterländsk odling och ära.

I lätt omskrivning återklingar paragrafens formulering i de ord som kan läsas på omslagssidorna av årspublikationen "Samfundet för Nordiska museets främjande: Meddelanden", vars första årgång (1881) utgavs 1882:

För dem, som ej närmare känna museets plan, bör anmärkas, att det samma är ämnadt att belysa alla samhällsklassers lif, således icke endast allmogens, och att därför med nöje äfven föremål emottagas, som afse borgerskapets eller ståndspersonsklasserna öfver hufvud, äfvensom minnen efter framlidna utmärakta personer, som i olika riktningar främjat vårt fosterlands utveckling och ära. Erinras bör ock, att ehuru samlingsarna äro i några afseenden tämligen fullständiga, så förefinnas i många andra stora luckor, som böra fyllas. Hvad exempelvis allmogefdelningen angår, kan museet af det forna lifvet i flere af våra bygder ännu gifva endast en alt för svag och ofullkomlig bild. Då erfarenheten gifvit vid handen, att mängden låter afhålla sig från att till museet insända föremål, emedan han föreställer sig, att flere exemplar där redan förut finnas af de samma, må här framhållas, dels att likartade föremål dock ofta äro så skiljaktiga, att denna skilnad bör åskådliggöras, dels att många exemplar i flerfaldiga afseenden underlätta forskningen och möjliggöra säkra slutsatser. Den ofta hörda anmärkningen om ett öfverflödigt antal exemplar har altså sin grund i en bristande insigt om, hvad frågan här gäller, och bör därför på det kraftigaste motarbetas, då hon utan tvivel hindrar museet att fylla sin uppgift.

Denna deklaration återfinnes oförändrad ännu i den 1905 utgivna sista årgången av Meddelandena (1903) men har inte behållits i Fataburen, den vetenskapliga kvartalsskrift som museet började utge 1906 som fortsättning av årsskriften.

Är Artur Hazelius skildring av den snabba nyorienteringen av insamlingsverksamheten redan under de första åren en efter-rationalisering? Nej, av de 3 280 föremålsnummer som infördes i museets inventariebok ("huvudliggaren") under åren 1872–1873 härrör i själva verket 456 eller 12 %

Herrdräkt i "nationella dräktens" snitt. Buren 1790 som brudgumsdräkt av lärftskramhandlaren Johannes Hazelius, Arturs farfar. Gåva av hans faster fröken Louise Hazelius hösten 1872. Museets första förvärf av ett samlingsföremål från "ståndspersonsklasserna". Inv nr 50–52.

från andra samhällsgrupper än bondeklassen. De första förvärven från Finland, estlandssvenskarna, Norge och Danmark kan också noteras, och hösten 1874 gör Hazelius själv en månads lång insamlingsresa i Norge och förvärfvar då den unge Torjus Leifsson som vän och skaffare. Honom hade

Ett par stickade vantar för kvinna från Nuckö, Estland. Ingick i en av arkivarien Carl Russwurm, Reval, hösten 1873 översänd samling dräktdelar om 71 nummer från svenskbygderna i Estland. Inv nr 3263.

han i första hand att tacka för den fina av många norrmän avundade samling av norsk folkkonst, som kanske alldeles särskilt gav berättigande åt det 1880 antagna nya namnet Nordiska museet. 1876 igång-

sätter Hazelius en veritabel klappjakt efter minnen av det skråorganiserade hantverket, som hade upphävt trettio år tidigare (skrålådor med protokoll, dryckeskärl m m). I nära samband med denna föremålsgrupp började han också insamla hantverksyrkenas verktygsuppsättningar och apoteksföremål, vilka sedermera utskildes som två specialavdelningar: avdelningen för arbetets historia och den farmaceutiska eller apoteksavdelningen.

Den "rent historiska" avdelningen nämner Hazelius också såsom grundlagd under första hälften av 1870-talet. Ett mer adekvat namn på denna avdelning hade varit den personhistoriska, ty det som åsyftas är "minnen af svenska män och kvinnor, som i olika riktningar främjat vårt fosterlands utveckling och ära", som formuleringen lyder i 1880 års stadgar. Det var tydligen en av Hazelius älsklings tankar, att en sådan permanent minnesutställning i det blivande museet skulle utgöra ett verksamt medel att inspirera åskådaren till respekt för tidigare generationers insatser för utvecklingen av svensk kultur (ehuru han uttrycker det på den tidens språk "väcka och nära fosterlandskänslan"). På 1890-talet tänkte han sig, att denna utställning skulle

Kakelugnsmakaregesällskapet i Ystad låda inköpt 1875. Det första förvärvet från skråhantverkets miljö. Inv nr 6038.

Inventarierna i John Ericssons arbetsrum i hans hem Beach Street 36 i New York skänktes till Nordiska museet 1890. Ett minnesrum anordnades omedelbart i huvudbyggnaden på Framnäs vid Djurgårdsbrunnsviken, som Hazelius hade tillträtt samma år men som återgick till Djurgårdsförvaltningen 1908. Sedan 1926 är John Ericsson-minnena utställda på Skansen i övervåningen i Artur Hazelius födelsehus.

inrymmas i museets översta våning. I vår tid har väl många svårt att förstå, att åsynen av John Ericssons arbetsrum med hans sista arbetsdräkt, av Jenny Linds schal eller av Egon Lundgrens målarutensilier skulle kunna bidra till ökad känsla för fosterlandet. Åtskilliga presumtiva donatorer har dock under tidernas lopp visat sig vara fascinerade av minnesrummets idé. Men idén har alltid varit en stötesten vid den museala planeringen, och något mer än rudiment har det inte blivit, när man försökt genomföra den ursprungliga tanken.

Grundstommen i samlingarna förvärvades genom inköp eller gåvor hemförda från styresmannens, tjänstemännens och ombudens resor i Sverige och övriga nordiska länder. Torjus Leifssons insatser är redan nämnda, en annan norsk skaffare var gårdsbrukaren Christian Olsen To. Per Gustaf Vistrand, som anställdes som amanuens 1882, bereste redan från 1876 årligen södra Sverige. Jägmästare Hugo Samze-

lius bereste i början på 1890-talet nordkalotten och ökade museets lapska samlingar med över tusen nummer. Bland ombuden är dalkarlen Bud Erik Olsson och ångermanlänningen P Edholm bland de mest aktiva. Epokbildande var Nils Keylands fältarbete i den värmländska finnbygden 1898 och 1899, en punktinsats som utmärkte sig dels för dess restlöst etnografiska inställning, dels för kombinationen mellan föremålsinsamling, avbildning och beskrivning. Den rätta uppskattningen av hans fältforskning under dessa år och längre fram på 1900-talet har kommit långt senare. To m hans något äldre kollega Edvard Hammarstedt, som brukar kallas den svenska etnologiens grundare, säger i sin minnesartikel om Keyland i Fataburen 1925: "Mången skulle kanske vilja säga, att han var för nitisk både som samlare och upptecknare, i det att han tillvaratog även sådant som var värdelöst. Härom kan dock kanske blott framtiden döma." Slutligen har det påpekats (G Berg, Artur Hazelius,

1933, s 68 f), att Hazelius tidigt skapade en ännu tillämpad tradition att övertaga och från försörjningsring rädda privatsamlarens kollektioner. Från 1900-talets första decennier kan nämnas Axel Orstadius samling av lapponica (1901), Kjellbergsska silver-samlingen (1912), Löwenadlerska tenn-samlingen (1918) och John Ekströms samling av solur (1925). – Ibland kan man få uppfattningen att Hazelius som samlare utvecklades till allätare. Han lägger upp både en förhistorisk och en kyrklig avdelning (sedermera deponerade i Statens historiska museum), han tar emot utstrangerad materiel från flottan (museet hade ända till sekelskiftet en marinavdelning) och postverket, sex järnrör som suttit i Mårten Triewalds eld- och luftmaskin från 1728

och Helge Palmcrantz första experimentkulspruta från 1868 – men det fanns i Stockholm inte något postmuseum före 1906, inget tekniskt museum före 1924 eller marinmuseum före 1926 – och innan Stockholms stadsmuseum tillkom 1931, tjänstgjorde Nordiska museet i dess ställe och tillvaratog jordfynd från byggarbetsplatser och byggnadsdetaljer o d från rivningshus. Först 1915 inleddes de ömsesidiga depositioner mellan de stora museerna i Stockholm, som skulle ge deras samlingsområden lämpliga gränser; officiellt kodifierade blev dessa gränser 1919 respektive 1946.

Redan innan Artur Hazelius på museitomtens på Lejonslätten kunde ta första spadtaget för grundgrävning (den 24 okt

Nils Keyland låter här en häst demonstrera olika hinderdon som han har insamlat i sin hembygd Mangskog i Värmland. Föremålen behandlas i Mátyás Szabós doktorsavhandling "Herdar och husdjur" 1970.

Högreständsavdelningens förvärvspolitik undgick icke påverkan av allmogesavdelningens etnografiska principer. Här ett urval ur en samling av närmare 200 köksredskap och husgeråd, inv nr 94920–95107, som bär spår av långvarig användning i ett stadshem på Södermalm i Stockholm. Dess hela köksavdelning införlivades 1903 med museets samlingar med tanke på en rekonstruktion av ett borgerligt hems kök i högreständsavdelningen, som senare ett par gånger varit uppe till diskussion men blivit skrinlagd. Foto Bertil Höglund.

1888), hade han förvärvat delar av eller hela interiörer avsedda att infogas i utställningsvåningarna i det blivande museet, såsom redan hade skett i utställningarna vid Drottninggatan. Förverkligandet av friluftsmuseets idé på Skansen från år 1891 satte däremot djupa spår i samlingsverksamheten. Å ena sidan utvidgades begreppet museiföremål till att inbegripa också hela byggnader, å andra sidan innebar kravet på äkthet hos helheten noggranna lokalstudier av föremålsinventarium och kompletterande förvärv. Det var en utställningsform som egentligen krävde, att endast byggnader med den ursprungliga föremålsuppsättningen bevarad på plats skulle betraktas som värdiga museala objekt. Men detta ideal var och är nästan ouppnåeligt. När den 1972 nedbrunna Ravlundagården presenterades för Skansenpubliken 1913, kunde man dock peka på det stora kulturhistoriska värde som låg i att hela dess gamla inventarium av för en gammal skånsk bondgård typiska redskap och husgeråd, 217 nummer, hade följt med köpet och nu i fullständigt skick var utställt i gården. Samtidigt, heter det, fullständigade det genom icke få nummer museets "typsamling". I detta uttryck hör vi ett eko av de diskussioner om utställningsmetodiken som fördes i museet, när de magasinerade samlingarna från Drottninggatan olika museilokaler skulle placeras ut i den nya byggnaden, och som Ernst-Folke Lindberg har behandlat i en utmärkt upplysande framställning i tidskriften *Rig* 1957. Problematiken skall icke upptas här.

Installationen och mellankrigstiden

Överflyttningen av utställda och magasinerade samlingar till den nya museibyggnaden på Lejonslätten inleddes sommaren och hösten 1901 och avslutades hösten 1904, då södra paviljongen Drottninggatan 71 A stängdes och tömdes. (Utställningarna i norra paviljongen 71 C hade magasinerats redan våren 1899.) Hösten 1904 blev också

dispositionen av utställningsvåningarna slutligt fastställd.

Installationsarbetet avslöjade betänkliga luckor i samlingarna. Men det var också först nu som man fick verklig överblick över deras innehåll. Den sektor som Hazelius benämnde "den konstindustriella afdelningen och afdelningen för de högre stånden" skulle uppställas efter stilhistoriska principer, och rummen skulle vara omväxlande stilinteriörer och föremålsutställningar och inrymmas i högsta gallerivåningen. Axel Romdahl, som i februari 1904 hade övertagit Johnny Roosvals arbetsuppgifter gällande avdelningens installation, ger i *Fataburen* 1938 och sedermera i sina memoarer (del II, 1943, s 191 ff) en livfull skildring av de inköp som i sista stund måste göras i antikhandeln jämsides med att stadsvåningar och herrgårdar inventerades.

1800-talets senare hälft hade tidigare knappast ansetts höra till avdelningens samlingsområde; det antydes i årsredogörelsen för 1907, att man länge tvekat, om man skulle visa något rum med föremål senare än 1800-talets mitt. Emellertid tycks det redan före sekelskiftet ha blivit bestämt, att ett Oscar II:s rum skulle anordnas med Emil Östermans porträtt av monarken, museets store välgörare, och man fann nu på att inköpa det s k kungliga rummet med inredning och möblemang ritat av Ferdinand Boberg, som hade ingått i den svenska paviljongen på världsutställningen i Paris 1900 – "ett måttfullt och vackert prof å stilriktningen inom det moderna konsthantverket omkring 1900 och därjämte som arbete ett godt exempel på arbetsskickligheten i Stockholm vid samma tid och torde sålunda inom Nordiska museet, som har att tillgodose båda de ofvannämnda synpunkterna, väl kunna försvara sin plats", som Johnny Roosval uttrycker sig i årsredogörelsen för 1902, och med detta rum kunde man nu avsluta filen av stilinteriörer, trots att man före museets invigning i juni 1907 i de närmast föregående rummen måste komplettera med lånade inredningsföremål. Fyrtio år senare

"Arbetets historia" benämnde Hazelius första gången i årsredogörelsen för 1889 samlingarna av redskap och verktyg från olika hantverksyrken. Också förvärv av jordbruksredskap redovisades ofta under denna rubrik. Utmärkande för förvärvspolitiken efter sekelskiftet är strävan att införliva fullständiga verkstadsmiljöer. En gåva av denna art mottogs 1906 i form av E W Hybbinettes kopparslageri, när Hälsingegården, Holländargatan 3 i Stockholm, revs (inv nr 106104–228). Fick 1962 sin plats i kopparstaden Falun genom deposition i Dalarnas museum.

gjordes en ny "värdig avslutning på museets rad av historiska interiörer" genom en gåva av Stockholms stads hantverksförening, avsedd att hugfästa föreningens 100-årsjubileum 1947: ett fullt möblerat och inrett vardagsrum med prov på moderna servisföremål av silver, textilier, glas och porslin, allt utfört av dagens skickligaste konsthantverkare.

Under mellantiden torde viss villrådighet ha rått hur föremålsbeståndet från 1800-talets slut och 1900-talets början skulle hanteras. I årsredogörelserna efter-

lyses möbler och fabriksgjorda leksaker från 1800-talets senare hälft och dräkter från 1900-talet, som lätt går sin undergång till mötes, när de har blivit omoderna, men några år senare (1921) beklagas, att man ännu saknar det historiska perspektivet på tiden 1850–1900 för att kunna göra ett representativt urval av föremål.

Vad allmogeaavdelningen beträffar var problemen av annan art. För den etnologiska forskningen, som ville studera föremålstypernas utbredning och fornutveckling, var museets samlingar inte tillräckligt om-

fattande. Nils Keyland konstaterar detta 1909, vad det gäller jakt- och fiskerisamlingarna, Sigurd Erixon 1926 beträffande allmogemöblerna. Den senare igångsätter i mitten på 20-talet en stor förvärvskampanj, som till det yttersta ansträngde museets till inköp anslagna medel, samtidigt som han arbetar på sin bok "Möbler och heminredning i svenska bygder". Det är samtidigt en räddningsaktion: allmogemöblerna har blivit så åtråvärda för antikvitetsexportörerna, att museet tar initiativet att föreslå exportkontroll, som också genomföres fr o m 7 maj 1927. Historien upp-
repar sig: när Torjus Leifsson m fl skaffar Hazelius samlingen av norsk folkkonst, är de värsta konkurrenterna de uppköpare, som har engelsmän och amerikaner som uppdragsgivare. De sista stora förvärven från Svensk-Estland och från Finland tillhör denna tid; de insamlades i samarbete med jubileumsutställningen i Göteborg 1923, där de också utställdes. Sedan dess har museets insamlingsområde varit inskränkt till Sverige, trots att samlingarna från de nordiska grannländerna med hänsyn till deras genomgående karaktär av folkkonst skulle motivera en komplettering med näringslivets redskap. Endast den isländska samlingen utökades i slutet av 1930-talet på detta sätt, den färöiska 1956.

Utmärkande för denna period är de omfattande fältundersökningarna. De syftade framför allt till inventering av den gamla bebyggelsen men man uppspårade också i stor utsträckning föremålsmaterial som kunde komplettera brister i museisamlingarna. När i slutet av 1920-talet jämsides med de utsända fältarbetarna ett nät av ortsombud organiserades för besvarande av frågelistor, kunde också dessa hjälpa till att anskaffa önskade föremål.

För övrigt pågick museisamlingarnas installation i bottenvåningen ända till 1924 med föremål belysande folktro, folksed och byorganisation samt olika hantverksyrken. Kompletterande förvärv på dessa områden blev en konsekvens av utställningsarbetet. Nu återfinns en stor del av redskapsmate-

rialet i verkstäderna i Skansens stadskvarter.

Det är för i nutida ögon fabulöst låga priser som Artur Hazelius kunde förvärva samlingsföremålen, när han inte lyckades få dem som gåvor, vilket dock oftast skedde. Redan från slutet av 1880-talet konstateras emellertid allt som oftast i museets årsredogörelser, att förvärvskostnaderna ständigt stegras genom konkurrens från antikhandeln och privatpersoners samlariver som rentav omöjliggör önskvärda inköp. Från flera synpunkter intressant är att i Svenska slöjdföreningens tidskrift 1906 läsa, hur den unge Gustaf Upmark, sedermera museets styresman 1913–28, gisslar antikvurmen hos privatsamlarna. De borde i stället stödja sin egen tids hemslöjd och konsthantverk och avstå från att konkurrera med de kulturhistoriska museerna om det äldre materialet. Det hör hemma i dessa offentliga institutioner, vilkas uppgift det är att utreda kulturutvecklingen, sådan den kan utläsas av de bevarade föremålen från gångna tider, och att genom sina utställningar ge uppslag och impulser till nutiden.

I själva verket kan Nordiska museets egna aktiviteter till stor del tillskrivas den ökande uppskattningen av det historiska och konstnärliga värdet hos vårt kulturella arvegods både bland ägarna och i antikvitetshandeln, något som självklart översätts i pengar, när kommersiella överväganden kommer in i bilden. Man behöver bara påminna om den roll just Gustaf Upmarks "silverbibel" har spelat i detta sammanhang.

Det bör påpekas att det är sällan som kritiken av de uppskruvade priserna riktar sig mot antikvitetshandeln som sådan; det gjorde inte heller Upmark 1906. Tvärtom har den alltid varit en mycket viktig förvärvskälla och en värdefull bundsförvant i strävandena att komplettera museisamlingarna till allt bättre representativitet. Henryk Bukowski, som grundade sin konsthandelsfirma och inledde dess antikvitetsauktioner ungefär vid samma tid som

Hazelius började sin samlarverksamhet, var en stor givare och förekommer redan i början av år 1873 som sådan med en gåva av en "käpp och krycka", den skämtsamma lysningspresent som är känd från så många håll.

Samma år, 1918, som årsredogörelsen erkänner att antikvitetsmarknadens pris-sättning har lett till ett tydligt större intresse att bevara och vårda de fäderneärvda tillhörigheterna, vilket museet räknar "som en god och förhoppningsgivande strömning, varav goda skördar kunna växa"(!), tar Gustaf Upmark som styresman initiativet att stifta en vänförening med syfte att inköpa värdefulla föremål för museets samlingar, Samfundet Nordiska museets Vänner. Vännernas insatser för att museet inte bara kan förvärva de typiska och enkla vardagsföremålen utan också föremål av högsta kvalitet, som demonstrerar höjdpunkter och vändpunkter i formutvecklingen, kan icke överskattas.

Efterkrigstiden

Under 1930-talet börjar en nyare inställning till insamlingsarbetet skymta. Tidsgränsen mot nuet börjar på allvar diskuteras. Först kan utgångspunkten såsom i dräktavdelningens redogörelse för 1930 vara, att så länge spår av äldre folkliga traditioner kan urskiljas i materialet, så skall det tillvaratagas. Men 1930-talet ser också grunden läggas för ett nytt forskningsintresse: arbetarklassens livsvillkor och kulturtraditioner, synligt manifesterat i den metallarbetarebostad som tillföres stadskvarteret på Skansen i samband med Metalls jubileumsutställning. Man började fråga sig: hade den av Artur Hazelius uppdagna ramen för museets insamlingsarbete kalkerad på indelningen i fyra stånd inte för länge sedan blivit irrelevant, så att redan på hans tid den inte täckte alla sektorer av det föränderliga samhället, ännu mindre sedan industrialismens omvälvningar satt sin prägel på livsföringen i alla samhällsgrupper. Om den hazelianska tanken är riktig, att känslan av kontinuitet med

tidigare generationer befrämjas av sådan åskådlig kunskap om kulturtraditionen som Nordiska museet och Skansen kan ge, då kan museet givetvis inte avbryta insamlingsarbetet vid en orubblig tidsgräns eller bortse från de nya samhällsklasser, som har vuxit fram. Ett nytänkande yttrar sig redan i strävan att insamla arbetsdräkter för särskilda yrkeskategorier, vardagskläder och vardagens verktyg och redskap, samtidigt som ett långsiktigt arbete påbörjas på att konstatera brister i de äldre samlingarna i typologiskt, stilhistoriskt och topografiskt avseende.

Efter krigsslutet är dräktavdelningen beredd att starta en nyinsamling enligt motot "från folkdräkt till konfektionskostym" (uppsatstitel i Fataburen redan 1931) och kan därvid finna det adekvat att införliva en enstaka persons hela garderob noggrant dokumenterad. Och samma år (1949) har hög-

Två exempel på nyare förvärv som är anknutna till företeelser karaktäristiska för samtidens kulturella fysionomi: konsumentförpackningarna, som befriat handeln från mycken vägning och mätning (Tetra Brik 1963), och idrottsidolernas betydelse för ungdomskulturen (den stickade Stenmarksmössan 1976). Foto Birgit Brånvall.

reståndsavdelningen, som tidigare alltid beklagat sig över det bristande historiska perspektivet på den industrialistiska genombrottsepokens kvarlevor, kommit till insikt om att samlandet bör göras, medan epoken ännu är i friskt minne, och prisar sig lycklig att komma över två helt bevarade 1800-talshem med bruks- och prydnadsföremål delvis "så obetydliga, att de knappast skulle observeras tagna var för sig" men i helheten får ett helt annat kulturhistoriskt värde. Den länge förkättrade jugendstilens produkter från seklets början har nu blivit legitima samlingsobjekt.

Vid övergången till 1950-talet inriktar också allmogeavdelningen sina förvärv enligt helhetsmiljö-principen. Man väljer t ex 1951 en moragårds hela inventarium representativt för sekelskiftet. I slutet av årtiondet inaugureras ett nytt förvärvssätt: man kommer överens med producenten av en

artikel, som behärskar marknaden, att museet årligen får prov på produktionen (texleksakstillverkaren BRIO, Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund).

Det följande decenniet medför i viss mån nya förutsättningar för det fortsatta insamlingsarbetet. Skansen blir en självständig institution. Museets dualistiska inre organisation (allmoge – högre-stånd) utbytes mot en ny gruppering efter föremålens art: näringsliv och samfundsväsen – bostadsskick – textilier och dräkt. Härigenom skulle för framtiden inga social- och yrkesgrupper och inga sektorer av samhällslivet kunna falla ur ramen. Skogs- och Lantbruksakademiens och Skolmuseets föremålssamlingar integreras med Nordiska museets. Den ena utredningen efter den andra av samlandets principer i fortsättningen görs inom museet och resulterar i de 1973 utgivna riktlinjerna "Föremål, bild,

data". Det är nu fråga om en sofistikerad insamlingspolitik, som utgår från att Nordiska museet har ett självpåtaget ansvar inte bara för att de gamla samlingarna blir fullständigare och mera representativa utan också för att det samtida kulturinventariet blir för framtiden på ett vettigt sätt dokumenterat i original, modell, avbildning och beskrivning. Utställares dyrköpta erfarenheter av hur hastigt i våra dagar ett aktuellt föremålsbestånd byts ut mot nyheter och försvinner har förstärkt denna attityd hos museimännen. I förlängningen har dessa riktlinjer lett till nya överläggningar om fördelning av centralmuseets ansvar på alla svenska kulturhistoriska museer (SAMDOK). Men om detta hänvisas till annat ställe i denna årsbok.

Källor och litteratur

Framställningen bygger huvudsakligen på uttalanden i museets årsredogörelser 1884–1980. Dessutom har bl a begagnats:

Summary

Nordiska museet's acquisition policy over 100 years

When Artur Hazelius started work on acquisitions for his museum project in 1872, national costumes were his main object, thereafter implements and household goods of an antiquated character which could still be found in peasant milieux that had not yet been affected by the upheavals of industrialism. Very soon he extended his plan to include objects which could illustrate the way of life of the bourgeoisie and gentry, mementos from the guilds that had been abolished in 1846, and chemists' equipment. As regards guilds' possessions and chemists' items he acquired also German objects for comparative purposes; it was from Germany that apothecaries and the guild-organized crafts had been introduced into Sweden. For the same purpose he himself, or through agents, acquired large numbers of articles of folk art, etc, from the neighbouring Nordic countries (Finland, Denmark, Norway, Iceland). The museum no longer makes acquisitions from these countries. He also gladly accepted belongings of different kinds intended for memorial rooms (but which have materialized only to a small extent), dedicated to men and women who had made outstanding contributions

Berg, G, Artur Hazelius. Mannen och hans verk. Natur och kultur 120. 1933.

Berg, J, Dräktdockor – Hazelius' och andras. Fataburen 1980.

Hals, H, Artur Hazelius og Norge. Fataburen 1945.

Hazelius, A, Skandinavisk-etnografisk samling i hufvudstaden. 1873.

– Ur Nordiska museets historia. Meddelanden från Nordiska museet 1898.

Lagerquist, M, (utg): Föremål, bild, data. Riktlinjer för Nordiska museets insamlingsverksamhet. 1973.

Lindberg, E-F, Gunnar Hazelius och Nordiska museets installationsfråga. Rg 1957.

Rosander, G, Nordiska museets föremålsinsamling i går – i dag – i morgon. Fataburen 1972.

Stridsberg, L, Några bref från och till Artur Hazelius. Fataburen 1915.

Talve, I, Carl Russwurms brev till Artur Hazelius. Några ord om tillkomsten av Nordiska museets estlandssvenska samlingar. Svio-Estonica 1949.

to Swedish culture. Hazelius exhibited his collections at several places in the centre of Stockholm. In 1891 (ten years before his death) the Skansen open-air museum was created, where the objects were exhibited in genuine milieux, not far from the site where Nordiska museet's new building was just being erected. At the beginning of this century the collections could be transferred to it and in 1907 the museum was opened to the public. The acquisition work continued on a full scale, but for a long time was directed to the old peasant culture and to the belongings of the upper classes from the period before 1850. Only after the opening of Nordiska museet did Hazelius' successors start to some extent to direct their interest to the later 19th and the 20th century. Systematic collection of objects from that period and our own times did not start until after the 1950s in the course of intense discussions and investigations concerning the best way to bring about a representative selection of the abundance of goods from the industrial epoch. In 1973, the year when the museum celebrated its centenary, the principles for future acquisition were established.